

ЛІТЕРАТУРА – НАУКА – ШКОЛА

УДК 821.161.2.

ОЛЕКСІЙ МАНУЙКІН

РЕАЛІЗАЦІЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 9-11 КЛАСАХ (СТАТТЯ ДРУГА)

У статті досліджуються теоретичні засади реалізації інтерактивних технологій навчання на уроках української літератури у старшій школі на основі аналізу досвіду роботи вчителів-словесників з окресленої проблеми.

Ключові слова: ігрове проектування, інтерактивні технології ситуативного моделювання, технології опрацювання дискусійних питань.

Метою статті є дослідити вплив сучасних класифікацій інтерактивних технологій у навчанні української літератури на механізми співробітництва і взаємодії вчителя й учнів, учнів з учнями (взаємонавчання учнів).

У попередній статті було наведено достатньо аргументів на підтвердження ефективності інтерактивних технологій активізації пізнавальної діяльності учнів в умовах переакцентування дидактичної мети на особистісно зорієнтоване навчання, що спонукає школярів активно здобувати, переосмислювати й застосовувати навчальну інформацію, подану в такій дидактичній грі, яка забезпечує об'єктивні й значно вищі порівняно з традиційними методами результати навчання.

Серед технологій ситуативного моделювання в навчанні української літератури варто виділити форми розігрування ситуацій за ролями: рольова гра, програння сценки (інсценізація), драматизація, проведення конференції, бліц-інтерв'ю тощо. Рольові ігри ситуативного характеру створюють сприятливий психо-емоційний настрій, атмосферу вільного спілкування та співробітництва вчителя й учнів.

Окрім основної дидактичної мети, технології ситуативного моделювання мають актуалізувати, зокрема, такі цілі: забезпечити контроль виведення назовні емоцій; сприяти розвитку творчої уяви

учнів; формувати навички співробітництва; надати можливість кожному висловлювати власні думки.

Кожна така гра проводиться за схемою:

- учні вводяться в ситуацію, на основі якої отримують ігрове завдання;
- учні поділяються на групи й обирають відповідні ролі;
- учні починають висувати свої припущення щодо розв'язання проблеми (перший крок);
- учитель коригує діяльність учнів новим блоком інформації, яку аналізують учні (другий крок);
- взаємодія між учнями та учнів з учителем (третій крок);
- обговорення результатів діяльності, усвідомлення учнями отриманого досвіду на теоретичному рівні (четвертий крок).

Важливо правильно розподілити елементи рольової гри у часі: на пояснення умов -приблизно 10%, на роботу в малих групах– до 30 %, на презентацію й обговорення – 40-50%, на підсумки – до 10-15% (це поділ часу, відведеного на тут чи ту технологію).

Уроки з використанням інтерактивних технологій (9-й клас)

Урок перший. П'єса «Наталка Полтавка» Івана Петровича Котляревського: історія створення; життєва основа драматичної інтриги; ідейно-художній зміст п'єси.

Тип уроку: засвоєння нових знань, формування на їх основі умінь і навичок.

Обладнання: текст п'єси «Наталка Полтавка», роздавальний матеріал.

Перебіг уроку (окремі фрагменти)

... Отже, ви достатньо добре орієнтуєтесь у змісті твору. Саме це допоможе нам відтворити в уяві тло, на якому відбувається дія, характери дійових осіб, їх приховані від стороннього ока почуття і переживання. Ми спробуємо стати психологами, режисерами, акторами. Оскільки такий вид роботи для вас новий, то вирішення окремих завдань будемо шукати в активній співпраці за принципом: учень-учитель, учень-учень.

Завдання 1. «Психологічно умотивуйте сцену».

1. Де ми вперше зустрічаємо Наталку? Складіть уявний словесний малюнок цієї сцени.

2. Учитель виразно читає яву 1 (дія 1) без ремарки.

3. Учням пропонується психологічно умотивувати сцену, послуговуючись запропонованою вчителем вибіркою: Яким є психологічний стан Наталки у цій яві? Чим викликаний такий стан: матеріальним становищем («...і я стала така бідна, як і ти»)? жорстокістю долі («Єсть же люди, що і моїй заздують долі, Чи щаслива та билинка, що ростеть на полі!»)? тугою за коханим («Петре! Петре! Де ти тепер?.. Вернися до мого серця!»)?

4. Часто власні імена виступають важливим засобом характеристики героя. Пригадайте ім'я Наталчиної матері (Горпина Терпилиха). Про які, не представлені у сценічному дійстві, сторінки життя матері дізнаються читач і глядач її імені? (Горпина < Агрипина < заг. ім'я грипа > неповоротка людина; Аграфена < гр. a... grapho < неписьменна) [2]. А чи можемо ми те саме сказати про Наталку? (Наталка < лат. Natalis > рідний, а також від лат. назви свята Різдва: «дієс наталіс», а отже – рідна, природна народжена)[2]. Чому драматург використовує замість словосполучення Наталка Терпилиха – Наталка Полтавка? Чи можемо ми зробити висновок, що ім'я людини – це своєрідний код її долі?

Завдання 2. Режисерський коментар до окремих яв п'єси.

Учитель. Драматичні твори починають справжнє життя тільки на театральній сцені завдяки високому професіоналізмові режисерів і акторів. Коли пересічний читач може сприйняти лише текст твору, то глядач здатний побачити справжню суть прихованої драматичної інтриги – цього «диригента» вчинків і почуттів дійових осіб, яка виявляється тільки у вдалим режисерських рішеннях і майстерній грі акторів. На уроці ми і спробуємо себе у ролі режисерів і акторів...

Ділимо клас на 4 групи по 4-5 осіб: група 1 – яви 1, 2(дія I); група 2 – ява 3 (дія I); група 3 – яви 4, 5 (дія I); група 4 – яви 10, 11 (дія II).

Завдання: скласти режисерський коментар до яв, послуговуючись поданими на плакаті запитаннями:

1. Яким ви уявляєте загальне тло (фон) дії? 2. Які декорації слід використати, щоб передати відповідну авторському задуму атмосферу? 3. Яке освітлення є найбільш доцільним у цій яві? 4. Як би ви розташували акторів на сцені у цій дії? 5. Які, на вашу думку, пози і вирази обличчя диктує акторам текст аналізованих яв? 6. Чи потрібний у цих явах музичний супровід і який саме?

Завдання 3. Акторське надзавдання .

Ділимо клас на шість груп за кількістю дійових осіб. Допомогаємо кожній групі обрати той чи той драматичний образ і пропонуємо

визначити, як це роблять професійні майстри сцени, акторське надзавдання, яке потім буде реалізоване у сценічному дійстві. Завдання і запитання подаємо на спеціальному плакаті або на картках:

Уявіть, що вам потрібно зіграти на сцені роль однієї з дійових осіб п'єси.

1. Яким (якою) ви уявляєте свого (свою) героя (героїню)? (Зовнішність, одяг, манери, характер.) 2. Розкажіть історію життя (біографію) дійової особи. 3. До чого прагне ваш герой? 4. Як у мові героя (героїні) виявляються риси його (її) вдачі? 5. Чи повинен ваш герой викликати симпатію у глядача? 6. Що прагнув сказати цим образом автор і що ви хочете донести зі сцени до глядача?..

Вислухавши й обговоривши учнівські резюме за кожним образом, пропонуємо переглянути фотомонтаж вистав за п'єсою і спробувати пояснити можливі розбіжності в учнівському і акторському «баченні» дійових осіб твору.

Д/з

Урок другий. П'єса «Наталка Полтавка» І.П. Котляревського: образи, сценічне життя твору.

Тип уроку: поглиблена робота над ідейно-художнім змістом твору.

Обладнання: текст п'єси «Наталка Полтавка», фразеологічні словники, роздавальний матеріал, малюнки-жарти.

Перебіг уроку

Робота в групах: Складання психологічних портретів дійових осіб п'єси за мотивами виконуваних ними пісень.

На дошці або на спеціальному плакаті представляємо усі наявні у творі пісні, згруповані за певним критерієм:

1. Пісні, написані Івном Котляревським: а) «Віють вітри, віють буйні...»; б) «Видно шляхи полтавській і славному Полтаву...»; в) «Ой мати, мати! Серце не вважає...»; г) «Чи я тобі, доню, не добра желаю...»; д) «Де згода в сімействі...»; е) «Чого ж вода каламутна, чи не хвиля збила?...»; є) «Віє вітер горою...»; ж) «Підеш, Петре, до тієї...»; з) «Ой я дівчина Полтавка...»; и) «Начинаймо веселиться...».

2. Пісні фольклорного походження, оброблені Іваном Котляревським:

а) «Сонце низенько...»; б) «Ворскло річка невеличка...».

3. Пісні літературного походження, оброблені І.Котляревським: а) «От юних літ не знав я любові...»; б) «Всякому городу нрав і права...»; в) «Ой доля людська – доля єсть сліпая...» .

4. Народні пісні, уведені автором у твір майже без змін: а) "Дід рудий, баба руда...»; б) «Ой під вишнею, під черешнею...»; в) «Гомін, гомін по діброві...»; г) «У сусіда хата біла...»; д) «Та йшов козак з Дону, та з Дону додому...» .

У короткому слові наголошуємо, що народ живий, допоки жива його історична пам'ять. І саме у піснях захована пам'ять народу. На переконання Ол. Довженка, пісня є «геніальною поетичною біографією українського народу», посередником між духовним і чуттєвим життям людини. Вона – мова душі, свідок хвилин нашого щастя і нашого смутку. Пісня подібна до світильника: женучи з душі морок і освітлюючи серце, вона відкриває нам його глибини. Тож спробуймо через пісню «зазирнути» у таємниці душі героїв, з'ясувати їх відчуття, уявлення, думки, почуття, прагнення, розкрити психічні особливості кожної дійової особи і на цій основі скласти психологічний портрет (комплекс внутрішніх якостей) із тих стимулів (якостей), що спонукають до виконання якихось необхідних дій...

Клас ділиться за кількістю дійових осіб на шість груп, кожна з яких отримує картку із завданням скласти психологічний портрет: Наталки – за мотивами пісень першої групи, позначених літерами а, б, в, е, ж, з; Возного – за мотивами пісень третьої групи, позначених літерами а, б, в; Виборного – за мотивами пісень першої (д), третьої (в) і четвертої (а, б) груп; Терпилихи – за мотивами пісень першої групи (г, д); Петра – за мотивами пісень першої (ж), другої (а), четвертої (г, д) груп; Миколи – за мотивами пісень другої (б), четвертої (в) груп.

Після його виконання групи презентують складені психологічні портрети, окремо виділяючи домінуючу рису вдачі дійової особи.

Крім того, робочі групи мають відповісти на спільні для всіх груп чотири запитання: Чому пісні Наталки мають суто літературне походження? Чому пісні Петра і Миколи переважно фольклорного походження? Чому серед пісень Возного, на відміну від Виборного, не зустрічаємо жодної народної пісні? Чому в п'єсі пісню «Підеш, Петре, до тієї...» виконують Наталка і Петро, пісню «Де згода в сімействі» – Виборний і Терпилиха, пісню «Ой доля людська...» – Возний і Виборний, пісню «Начинаймо веселиться...» – усі дійові особи п'єси?

Робота в парах: Завдання №1

Розіграйте сценку розмови Возного та Виборного, замінивши фразеологізми лексичними відповідниками (текст п'єси поданий на картках).

"Возний. Коли другії облизня поймають, то і ми остерегаємося. Наталка многим женихам піднесла печеного кабака; глядя на сіє, і я собі на умі.

Виборний. А вам що до Наталки? Будто всі дівки на неї схожі? Не тільки світа, що в вікні; сього дива повно на світі! Та до такого пана, як ви, у іншої аж жижка задрижить!»

Змінений текст:

"Возний. Коли другим не повезло, то і ми остерігаємося. Наталка многим женихам одмовила; глядя на сіє, і я боюся.

Виборний. А вам що до Наталки – будто всі дівки на неї схожі. Таких багато скрізь. Та до такого пана, як ви, кожна захоче».

Класові пропонується пояснити, з якою метою автор уводить фразеологізми у мовлення дійових осіб.

Підказка: щоб глибше зрозуміти природу фразеологізму, його треба зіставити зі словом , вільним словосполученням або реченням нефразеологічного типу.

Завдання №2

Малюнки-жарти

Які фразеологізми зашифровано в малюнках? (див. додаток).

Відповіді: знайся кінь з конем, а віл з волом (1); наука ... в ліс не йде (2); Наталка ... піднесла печеного кабака (3); удар лихом об землю, – мовчи та диш (4); а нащо ж одкладовать в довгий ящик (5); туда запроторимо, де козам роги правлять (6).

Яку роль відіграють фразеологізми у мові художніх творів?

Вчитель. З 1819 року «Наталка Полтавка» не сходить з театральної сцени й досі має успіх у глядача. Видатний український актор і драматург І. Карпенко-Карий називав п'єсу «праматір'ю українського народного театру» і відзначав її великий вплив на глядачів: «... радість, і горе, і сльози Наталки були горем, сльозами і радістю всієї зали». Останнє твердження заслуговує на особливу увагу, бо саме образ Наталки викликав найбільшу симпатію і щире співчуття глядачів. Ще раз уточнімо: Чим саме образ Наталки Полтавки зворушує і приваблює нас як читачів? Як характеризує Наталку Виборний? Яка з пісень Наталки суголосна такій оцінці?

А якою ж бачили Наталку Котляревського діячі театру протягом майже двох століть? Надамо слово «театральним критикам»... (Попередньо підготовлені учні виголошують повідомлення з демонструванням фото-і відеоматеріалів, одержаних з мережі Інтернет:

перший учень – про перші постановки п'єси і про Катерину Нальотову – актрису, виконавицю ролі Наталки; другий учень – про подальше сценічне життя твору і виконавиць ролі головної героїні, про долю «Наталки Полтавки» на сцені Черкаського музично-драматичного театру (остання вистава аж 1967 р.); третій учень – про просування п'єси за межі України, зокрема, до української діаспори.

Учитель. А чи знаєте ви, що за п'єсою І. Котляревського було знято три фільми. Історія першого фільму така: театр Миколи Садовського був на гастролях у Катеринославі, і Данило Сахненко зняв на кіноплівку виставу «Наталки Полтавки», яку актори грали у міському парку. Прем'єра відбулася 6 січня 1919 р. Фільм протримався на екранах до 1930 року. Другий фільм за п'єсою І. Котляревського був знятий 1936 р. режисером Іваном Кавалерідзе. Головну роль зіграла Катерина Осмяловська. Це перший радянський фільм-опера. Перегляньмо фрагмент цього фільму і звернімо увагу на акторське тлумачення образу Наталки (демонструємо фрагмент фільму і вислуховуємо міркування учнів у режимі «мікрофону» з імітацією технічного засобу). Остання екранізація твору 1978 року була здійснена режисером Родіоном Єфіменком. У мене для вас приємна несподіванка: останні штрихи до образу Наталки Полтавки додасть актриса, яка зіграла головну роль у цьому фільмі. Зустрічайте – пані Наталя Сумська!..

До класу заходить учениця, що імітує гостю. Після традиційного привітання учні у техніці бліц-інтерв'ю спілкуються з актрисою за такими запитаннями: Що означає для Вас особисто роль Наталки Полтавки? Чи складно Вам було вживатися в образ дівчини початку ХІХ ст.? Чи Ви наслідували у чомусь Вашу попередницю – Катерину Осмяловську? У чому Ви бачите феномен довготривалого сценічного життя п'єси? Після компліментарної частини запрошуємо гостю до участі у завершальній бесіді за твором: Що, на вашу думку, об'єднує сценічні й екранні образи Наталки Полтавки? Як ви гадаєте, риси характеру Наталки – це риси однієї особи чи якогось узагальненого образу? Якого саме? Тож з якою метою, на вашу думку, І. Котляревський створив образ дівчини з народних низів?..

11-й клас (профільний рівень)

Тема: Володимир Сосюра – найніжніший лірик, співець героїчної і трагічної доби в історії України ХХ століття.

Мета: допомогти учням досягнути неповторний світ поезії Сосюри, її своєрідність і джерела; удосконалювати вміння самостійно здобувати

знання, формувати навички публічного виступу; пробудити в учнів почуття гордості за національну культуру.

Тип уроку: урок-захист знань.

Обладнання: фонозаписи віршів Сосюри, збірки його поезій, тематичні папки, укладені учнями до уроку, картки із завданнями для індивідуальної роботи.

Перебіг уроку

На дошці – епіграф уроку:

Життя поета – це неспокій пісні,

Де мужність є синонімом краси (М. Луків).

Пропоную учням протягом уроку віднайти аргументи на підтвердження відповідності/невідповідності епіграфа темі та меті уроку.

Заздалегідь ділимо клас на групи за інтересами; кожна група обирає форму захисту за згодою учасників групи. До складу груп входять літературні критики, читці, художники-ілюстратори. Групи готують попередньо папки, де мають бути портрет письменника, тематичні реферати, читацькі роздуми, афористичні рядки з поезій автора, ілюстрації до творів Сосюри, виконані учнями.

Варто почати урок емоційно забарвленим вступним словом учителя, як-от: «Сьогодні, друзі, у нас особливий урок. Ми святкуємо ще одну зустріч з поетом «робітничої рані» – ніжним, тривожним, мелодійним Володимиром Сосюрою. Це урок облагородження душі, плекання краси у ній. Так спробуймо ж досягнути неповторний світ поезій митця, аби переконатися, друзі: людина творить саму себе; віддаючи свій талант людям, сама духовно збагачується...».

Далі йдуть виступи груп.

I група: Володимир Сосюра – поет-громадянин, співець героїко-трагедійної доби в історії України ХХ століття.

II група: Образ Донбасу (Третя Рота, Дебальцеве, Лисяче, Артёмівка, Рубіжне, Володине, Кабанне, Сватове, Юзівка, Біла Гора, річки Біла, Бахмутка, Дінець) як поетичне уособлення індивідуального минулого Володимира Сосюри, його духовної Батьківщини.

III група: Володимир Сосюра – найніжніший лірик, неперевершений майстер слова.

IV група: Творчість Володимира Сосюри – яскрава сторінка української літератури.

Під час виступу однієї групи інші опонують їй системою запитань і локальними дискусіями.

"Круглий стіл" – обмін думками за запитаннями, запропонованими учителем на картках, наприклад:

1. Чому, на вашу думку, вірші В. Сосюри важко перекладати іншими мовами? 2. На зустрічі з зарубіжними друзями ви маєте представити В. Сосюру як видатного поета України. Як би ви це зробили, якими творами? Обґрунтуйте свій вибір. 3. Відомо, що В. Сосюру часто «громили» за його вірші. Захистіть поета від «замовних» критиків. 4. Уявіть, що ви їдете у довготривале відрядження за межі України. Які 5 поезій Сосюри ви узяли б із собою, аби не втрачати відчуття зв'язку з Батьківщиною? Обґрунтуйте свій вибір і захистіть його.

За наявності часу можна провести загальну дискусію, наприклад, використовуючи технологію «карусель».

Звучать вірші В. Сосюри у фонозапису. Кожна група має проаналізувати якість художнього читання віршів, рівень входження читців у поетичний світ автора...

У заключному слові скажемо: «Дорогі друзі! Поезія Володимира Сосюри – невичерпна криниця. Черпайте з неї живу водицю високої проби. Ваші враження від спілкування з поетом спробуйте викласти у письмовій роботі, темою якої стане епіграф уроку...»

Стисле резюме: інтерактивні технології забезпечують вищий рівень самостійності й активності учнів у навчальному процесі, відповідають внутрішній потребі дітей у дискусії знаходити істину, висловлювати власну думку, виявляти творчі здібності, давати свою оцінку певним літературним фактам.

Література:

1. Котляревський Іван. Поетичні твори. Драматичні твори. Листи / Іван Котляревський: вст. стаття М.Т. Яценка. – К.: Наукова думка, 1982. – 318 с.
2. Див., зокрема: Миронов В.В. Имени тайная власть / В.В. Миронов. – М., 2002. – 348 с.; Трійняк І.І. Словник українських імен / І.І. Трійняк. – К.: Довіра, 2005. – 509 с.
3. Олійник І.С., Сидоренко М.М. Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник / І.С. Олійник, М.М. Сидоренко. – К.: Рад. школа, 1971. – 349 с.
4. Перспективні педагогічні технології в шкільній освіті / за ред. С. П. Бондар. – Рівне : Редакційно-видавничий центр «Теніс», 2003. – 560 с.
5. Сиротенко Г. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання / Г. Сиротенко. – Х.: «Основа», 2003. – 78 с.
6. Сосюра В. Твори: В 4 т. / В. Сосюра. – К.: Дніпро, 1986.

Алексей Мануйкин

РЕАЛИЗАЦИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ОБУЧЕНИЯ НА
УРОКАХ УКРАИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В 9-11 КЛАССАХ
(СТАТЬЯ ВТОРАЯ)

В статье исследуются теоретические основы реализации интерактивных технологий обучения на уроках украинской литературы в старшей школе на основе анализа опыта работы учителей-словесников по означенной проблеме.

Ключевые слова: игровое проектирование, интерактивные технологии ситуативного моделирования, технологии отработки дискуссионных вопросов.

Oleksiy Manuykin

THE REALIZATION OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES STUDIES AT
THE UKRAINIAN LITERATURE'S LESSONS IN 9-11 CLASSES
(THE SECOND ARTICLE)

The theoretical principles for the realisation of interactive technologies studies in the Ukrainian literature's lessons at senior school are investigated in the article. It's based on the analysis of the language and literature teachers' work's experience from this problem.

Keywords: meaning of interactive studies, modern classification of interactive technologies studies, playing projecting, interactive technologies of situation's modeling, technologies of discussion questions processing.

Стаття надійшла до редакції – 13.11.2011 р.

Прийнята до друку – 6.12.2011 р.

УДК 821.161.2.

НАДІЯ ДРЕВАЛЬ

УРОК ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО КРАЮ В 9 КЛАСІ

Тема: Михайло Драй-Хмара: поет-земляк із «п'ятірного грона».

Мета: сприяти популяризації імені та творів поета-земляка, вчити вдумливо читати його поезії, аналізувати основні ідеї, висловлювати власну думку про доробок поета-земляка; виховувати шанобливе ставлення до митця рідного краю.

Обладнання: Портрет Михайла Драй-Хмари, тексти його поезій, фотоматеріали.